

ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЗАСІБ ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ УКРАЇНСЬКОЇ БАЗИ КОМУНІКАНТІВ

Лисенко Н.О., канд. філол. наук (Харків)

Стаття присвячена вивченню фразеологічних одиниць на заняттях з української мови для іноземних студентів на початковому етапі навчання. Доводиться доцільність вивчення українських фразеологічних одиниць – носіїв специфічних рис української ментальності – як допоміжного засобу успішної адаптації.

Ключові слова: соціальна адаптація, комунікативна поведінка, культурний шок, мовна картина світу, фразеологічна одиниця.

Лисенко Н.А. Изучение фразеологических единиц как способ усвоения иностранными студентами украинской базы коммуникантов. Стаття посвящена изучению фразеологических единиц на занятиях по украинскому языку с иностранными студентами на начальном этапе обучения. Доказывается целесообразность изучения украинских фразеологических единиц – носителей специфических черт украинской ментальности – как вспомогательного способа успешной адаптации.

Ключевые слова: социальная адаптация, коммуникативное поведение, культурный шок, языковая картина мира, фразеологическая единица.

Lysenko N.O. Study of Phraseological Units as a Mean of the Ukrainian Communicant Base Mastering by the Foreign Students. This article is devoted to the study of phraseological units during the Ukrainian language lectures for the foreign students at the initial stage of studies and it arguments the expediency of study of the Ukrainian phraseological units as the specific features of Ukrainian mentality and the additional information for successful adaptation.

Key words: social adaptation, communicative conduct, cultural shock, linguistic picture of the world, phraseological unit.

Проблемою викладання української мови як іноземної в Україні опікується обмежене коло фахівців. Цей факт легко пояснити комерційним фактором. Мова навчання на підготовчих факультетах України переважно російська, адже замовник освітніх послуг – іноземний студент, сплачуючи за навчання, обирає й мову, якою буде вчитися. Українській мові дуже важко конкурувати з російською, і особливо болісним це питання є для Східної України, де остаточний перехід на навчання українською мовою залишається лише *de jure* “задекларованим”, а *de facto* є нездійсненим навіть для вітчизняних студентів. Російська мова залишається мовою міжнародного спілкування для більшості мешканців країн СНД. Саме тому іноземці обирають російську як мову, що дозволить їм суттєво збільшити потенційне коло спілкування.

Звичайно, українські філологи можуть запозичити всі найкращі надбання дисципліни “Російська мова як іноземна”, але без розробки власних прогресивних методик, які б урахували особливості ментальності українців, закріплені в мові, українська мова відіграватиме і надалі роль “країнознавчого елементу” та залишатиметься екзотикою.

Над розробкою методики викладання української мови як іноземної працюють З. Мацюк, О. Тростинська, Н. Ушакова, А. Чистякова, Л. Селіверстова, Т. Лагута, В. Лисенко та ін. Однак, на нашу думку, дана царина залишається вільною для нових науково-методичних розвідок, активного творчого пошуку.

Відповідно, **предметом** нашого дослідження є процес опанування української фразеології іноземними студентами на початковому етапі вивчення мови.

Метою нашої роботи є доведення доцільності вивчення українських фразеологічних одиниць як носіїв специфічних рис української ментальності на зазначеному етапі вивчення мови студентами-іноземцями.

Студенти-іноземці, потрапляючи до іншомовного оточення, переживають культурний шок. Потреба в соціальній адаптації – наступна глобальна проблема, з якою стикаються іноземці протягом першого року навчання. Крім того, існує необхідність подолання “психологічного бар’єру” для практичної щоденної комунікації. Тому одним із провідних завдань викладача-філолога на

підготовчому відділенні повинно стати полегшення адаптаційного процесу, яке неможливе без пояснення ментальних відмінностей у мовних картинах світу. Мовна картина світу, продукт колективної свідомості, містить базові уявлення певного етносу про морально-етичні норми, естетичні ідеали, варіанти поведінки у різних ситуаціях тощо.

Незнання особливостей комунікативної поведінки, характерних для носіїв мови, є джерелом більшості культурно-комунікативних помилок.

Адже звичні для студентів, зумовлені національним менталітетом норми і штампи поведінки, у тому числі й комунікативної, стають непридатними, дисонують із загально визнаними і прийнятними для носіїв мови, що вивчається. Отже, студенту-іноземцю доводиться якщо не “переучуватись”, то “моделювати” інше ментально-комунікативне середовище, де “житиме” нова мова з усіма її законами, необхідними для спілкування.

Цілком погоджуємося з думкою О.Леонтьєва, який вважає одним із провідних завдань викладача-філолога поступову мінімізацію шкоди від соціально-психологічних відмінностей [6: 5]. З цією метою викладач, що працює зі студентами-іноземцями, крім методичної і професійної компетенції повинен застосовувати етнопсихолінгвістику і, як наслідок, національно орієнтовану методику навчання.

Студентам підготовчого факультету НФаУ доводиться розв’язувати подвійне завдання: вони вивчають російську мову, проте і Харків, і інформаційний простір Слобожанщини не є російськомовними на 100%.

Мовні картини світу (МКС) російської та української націй (східно-слов’янської мовної групи) безумовно мають схожі риси, але не є тотожними. На нашу думку, без знання елементарних відмінностей, провідних стрижневих понять картини світу (КС), закріплених у мові навчання, без елементів психологічних знань про носіїв даної культури неможливе подальше позитивне ставлення до об’єкту вивчення, застосування набутих комунікативних навичок і майбутнє суб’єкт/суб’єктне спілкування з носіями мови.

Етнічна МКС – породження колективної свідомості – є відбиттям “неповторного бачення світу певним етносом” і містить те, що залишилося за межами суто наукової думки: суб’єктивні оцінки, етику, естетику, морально-ціннісні категорії [5: 68], а також певні шаблони варіантів поведінки у різних ситуаціях.

На думку О. Корнілова, зрозуміти іншоментальну МКС з позиції власної мови неможливо [5: 146]. Адже елементи “чужої” КС постійно накладатимуться на фрагменти КС власної мови. Наступним кроком після такого “проникнення” є несвідома “підгонка” всього незрозумілого, незвичного в чужому світосприйнятті під звичні форми власної мовної свідомості. Пізнання, на жаль, замінюється пошуком еквівалентів, часто хибних.

Уважаємо, що викладач повинен уважно ставитись до виявлення інтерференції і скористатись позитивними рисами цього процесу. Інтерференції передують аналіз “подібного” і “несхожого”. На цих “відмінних” і “схожих” рисах слід наголосити, користуючись доступним словниковим запасом, уже засвоєним студентами, або використовуючи рідну мову чи мову-посередник.

На нашу думку, це ідеальний час для початку вивчення фразеологічних одиниць (ФО).

Ми не заперечуємо загально визнаної думки стосовно того, що володіння системою ФО – це вища сходинка у вивченні мови. Але якщо ми прагнемо, щоб наші студенти не комплексували перед комунікацією з носіями мови, слід починати вивчення ФО під час виникнення перших запитань про особливості національного характеру українців, емоції, засоби їх вираження, моральні пріоритети тощо. Як підказує практика, такі питання неодмінно з’являються, як тільки виникає “можливість” запитати і бути зрозумілим, тобто сформований достатній рівень комунікативної компетенції.

Слідом за О. Дуденко [2], М. Жовтобрюхом та Б. Куликом [3] визначаємо ФО як сталий вислів або мовний зворот, неподільний на окремі частини без втрати його значення, тотожний до прислів’я, тобто народного висловлювання повчального характеру, що в узагальненій формі виражає певні життєві закономірності, правила або істини, містить судження й оформлений за зразками синтаксично замкнених, семантично цілісних речень. Мовці залучають ФО у процес комунікації як загальновідомі, загальноприйнятні вислови, що перевірені досвідом багатьох поколінь й сприймаються як безапеляційні істини [2: 67–68]. Отже, під ФО розуміємо і усталені мовні звороти і вислови, прислів’я, приказки, влучні вислови – крилаті слова. ФО незамінні у повсякденному спілкуванні, коли виникає потреба лако-нічно, але вагомо, влучно й образно дати оцінку певним явищам, порадити, застерегти, констатувати факти, підтвердити сказане влучною народною думкою. Паремії є своєрідними

“неписаними законами”, перлинами етнокультури й народної ментальності. Вони є не тільки знаками типових ситуацій, а й їх символами. Мовцю набагато вигідніше використовувати саме паремії, а не описові вирази – завуальований натяк, повчання, оцінку ситуації. У свідомості носіїв мови паремії утворюють окремі фрейми завдяки міцній закріпленості в пам’яті. Отже, у межах однієї культурної традиції паремії є надбанням загального фонду комунікантів. Під час розмови в реципієнта відбувається актуалізація відповідного фрейму, і паремія “впізнається”.

Для іноземців база фреймів – *terra incognita*. Тому, на нашу думку, обираючи фактичний матеріал, слід дотримуватись наступних критеріїв:

- компоненти паремії – лексика, що вивчається на даному занятті;
- граматичні форми – ілюструють навчальний матеріал;
- тематика – загальнолюдські, морально-етичні цінності, етикет тощо.

Отже, саме на прикладі паремій чітко простежуються особливості світосприйняття українців і такі риси вдачі, як працьовитість, гостинність, зосередженість на власній родині, кордоцентризм тощо.

Наприклад, у вивченні лексичної теми “Моя родина” пропонуємо розглянути такі паремії, як: “який батько, такі й діти”, “яка мати, така й дочка”, “де чоловік – голова, а жінка – серце, там і сім’я щаслива” з подальшим поясненням, що для українців є характерною сконцентрованість на власній родині, родинних цінностях. Не зайвим було б ознайомлення зі структурою традиційної української родини, роллю батька та матері.

Типовий для українців кордоцентризм ілюструють такі ФО, як: “*підбирати ключі до серця*”, “*серце болить*”, “*серце не навчити*”. Вивчаючи тему “Професії”, “Моя майбутня професія”, доречним було б, на нашу думку, пояснення того, наскільки життєво необхідною була й залишається для українців (майже на 90% аграріїв ще у недалекому минулому) робота. Наскільки шанованою є вправна у своїй професії людина, досвідчений фахівець. Українська фразеологія налічує багато яскравих прикладів даної тематики, легких для розуміння іноземних студентів: “*господар той, хто працює*”, “*де нема праці, там сади не цвітуть*”, “*один лікується відпочинком, а другий – працюю*”, “*хто працює, той радість чує*” тощо.

Про гостинність українців, звичай запропонувати гостеві найкраще говорять такі ФО, як “*що хата має, тим і приймає*”, “*що не є в печі, те й на стіл мечи*”.

Безперечно, під час роботи з лексикою на занятті знайдеться місце для розгляду цілої низки паремій: “*правда, як олива, наверх вийде*”, “*вище лоба очі не ходять*”, “*дешева рибка, погана юшка*”, “*не родись у платтячку, а родись у щастячку*”, “*хто пізно встає, тому хліба не стає*”, “*гарні гості, та не в пору*” тощо.

Підсумовуючи зауважимо: практика доводить, що недостатнє ознайомлення з мовною картиною світу спричиняє безліч комунікативних проблем у житті наших студентів, стає прикритим джерелом ситуацій, коли їхня поведінка сприймається як неадекватна. Перше враження, що складається у студента-іноземця про соціум країни, у мовному середовищі якої він перебуває, багато в чому визначатиме його комунікативну поведінку. Тому, чим обізнанішим, чим більш підготовленим до реального спілкування залишить підготовчий факультет студент, тим позитивнішим буде подальший процес за-
і
за-
своєння мови, й оволодіння майбутньою професією.

Отже, розуміння особливостей національної мовної картини світу необхідне для успішного оволодіння іноземною мовою. Фразеологічні одиниці – одна з найкращих ілюстрацій цих особливостей. Вивчення паремій покликано значно полегшити знайомство з іншоментальною МКС, прискорити період культурологічної адаптації, а у перспективі забезпечити позитивне суб’єкт/суб’єктне спілкування з носіями мови.

Перспективним напрямом у розв’язанні окресленої проблеми є, на нашу думку, лексикографічна робота зі складання міні-словників українських фразеологізмів з перекладом і, можливо, еквівалентами англійською та французькою мовами, оскільки саме вони найчастіше виступають як мови-посередники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко Т. Психологический аспект формирования коммуникативных потребностей иностранцев-экономистов / Т. Грищенко // Сучасна україністика: проблеми мови, історії та народознавства : міжвузів. наук.-метод. конф., 15 жовт. 2005 р. : зб. статей. – Харків, 2005. – С. 268–277.

2. Дуденко О. Українські паремії як автосеманти народного дискурсивного мовлення / О. Дударенко // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць. – Харків : ХДПУ, 2001. – Вип. 6. – С. 67–72.
3. Жовтобрюх М. Курс сучасної української літературної мови / М. Жовтобрюх, Б. Кулик. – К. : Вищ. шк. – Ч. 1 : Лексика і фразеологія. – 1972. – 404 с.
4. Каневская Е. Роль языковой картины мира в межкультурной коммуникации / Е. Каневская // Люди, культура, техника у новому тисячолітті : IV Міжнар. наук.-практич. конф. студентів, аспірантів та молод. вчених: зб. статей. – Харків : Вид-во НАУ, 2003. – С. 119–121.
5. Корнилов О. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. Корнилов – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
6. Леонтьев А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному / А. Леонтьев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 5–48.
7. Приказки. Практичний російсько-український словник приказок. – Хар-ків : Прапор, 1996. – 143 с.

© Н.О. Лисенко, 2009